

гл ас. СТАНКА РИНКОВА

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ “НЕОФИТ РИЛСКИ”, гр. БЛАГОЕВГРАД

ПАЗАРЪТ НА ТРУДА:ЕВРОПЕЙСКИ ИЗМЕРЕНИЯ И РЕГИОНАЛНИ ПРОБЛЕМИ

LABOR MARKET-EUROPEAN DIMENSIONS AND REGIONAL ASPECTS

Chief Ass. Prof. STANKA RINKOVA

SOUTH-WESTERN UNIVERSITY “NEOFIT RILSKI”, BLAGOEVGRAD

Abstract: The condition of the national labor market is analyzed in this article. A comparison between the main national labor markets indexes and the European market indexes is made. The main aspects for improving the employment policy and decreasing the unemployment level are discussed.

In the second part is analyzed the regional labor market. The region of Blagoevgrad, the main existing problems and their solutions are given as an example.

Key words: labor market, employment, unemployment, education, regional economic, employment increase measures

ВЪВЕДЕНИЕ

Функционалните състояния на работната сила /заетост и безработица/ са взаимносвързани с образованието. Последното е активен стимулатор на общественият прогрес и създавания от него човешки капитал. Изследването на тези зависимости и процеси в предприсъединителният период към Европейския съюз (ЕС) са актуални за нашата страна. Квалификацията, знанията и формираните способности за труд са резултат на полученото образование. Заетостта и безработицата са активен регулатор на пазара на труда и от гл.т. на предлагането на работна сила с определено образователно равнище, професия и квалификация. В същото време пазарът на труда “заявява” необходимото количество, номенклатура и качество на образователният продукт.

С приближаването на срока за присъединяване на България към ЕС стават все по-важни основните параметри на състоянието и тенденциите на българския пазар на труда. В анализите за състоянието и развитието на трудовия пазар в контекста на Европейската стратегия за заетост е необходимо ясно да се формулират проблемите и предизвикателствата свързани с нега-

тивните демографски тенденции и застаряване на населението, намаляващата активност на населението, влошаване на образователната структура на заетостта, ниския коефициент на заетост спрямо развитите страни, качествения дисбаланс между търсенето и предлагането на пазара на труд, високата норма на безработица и значителни регионални различия за този показател.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

База за разработката са статистически данни за състоянието и основни параметри на динамиката на пазара на труда на национално равнище. Извършено е сравнение на същите със страни от ЕС. Използвани са материали от Регионалната служба по заетостта-Благоевград. Приложени са статистическият, системният и сравнителният методи, за да се извърши анализа и да се направят обобщени изводи и препоръки.

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

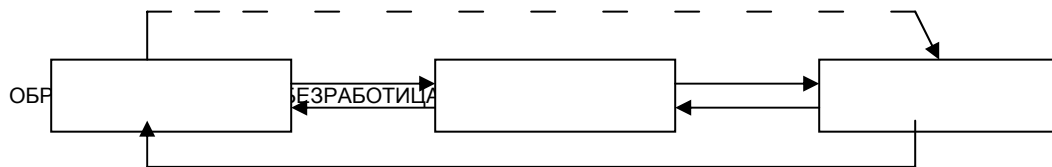
Пазарът на труда е относително обособена част от пазарите на факторите за производство, където обект на покупко-продажба е човешкия труд.

Той се определя като регулирана система от икономически отношения, възникващи и осъществяващи се между лицата, които търсят платена заетост и лицата и организациите, които търсят работна сила (Шопов Д. 2001,16/. Заетостта, безработицата и трудовата активност са страни на феномена пазар на труда. Основното изискване на този пазар е всеки притежател на професионална квалификация да получи онази "оферта" за приложение на своите знания и умения, която в най-пълна степен съответства на тях. В сложната схема от състав и потоци на трудовия пазар образованието има основно присъствие на страната на предлагане на труд. В условията на трансформация на социално-икономическата система се променя модела на професионална подготовка, налагат се нов тип взаимоотношения между производителите и потребителите на работната сила. Като регулира съотношението между търсене и предлагане, пазарът на труда се превръща в реален стимулатор за получаване на професионална подготовка в съответствие с потребностите на икономиката и професионална реализация в съответствие с тази подготовка. Функционирането на пазара на труда е свързано с непрекъснато изменение на съотношението на заетите, безработните, както и постоянни преходи между тях и населението, което не е на пазара на труда.

Заетите и безработните лица в своята съвкупност са съдържанието на работната сила. В нея се включват

лицата на 15 и повече навършени години, които влагат или предлагат своя труд за производството на стоки и услуги. Работната сила включва икономически активното население, което към даден момент има трудова реализация и предлага своята трудова способност, т.е. безработните. Заетостта и безработицата са две страни на процеса на използване на работната сила в национален мащаб. Търсенето и предлагането на труд, като характеристики на пазара на труда и тяхната динамика, имат пряко отношение към намаляването на безработицата и нарастването на заетостта. Разбира се увеличеното търсене се явява предпоставка за намаляване на безработицата. Но предлаганите работни места изискват определени професионални качества от кандидатите. Трябва да се търсят възможности за преодоляване на съществуващия дисбаланс между търсенето и предлагането на работна сила от гл.т. на нейните професионални умения и квалификация.

Ако в схематичен вид представим взаимната последователност от етапи в движението на работната сила /авторът не претендира за изчерпателност/, ще установим следното: след като подготвената работна сила напусне сферата на образованието, най-логично е да се реализира на пазара на труда и да получи заетост, която по форма и съдържание отговаря на получената квалификация./фиг.1/, но за съжаление не винаги е така.

Фиг.1

Взаимна последователност от етапи в движението на работната сила

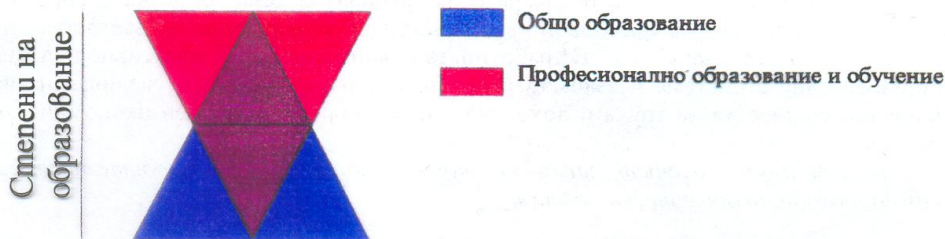
Една част от обучаваните и получили професионална подготовка “директно” се регистрират на трудовата борса като безработни. Това е един от основните проблеми за т.н. “брак” при производството на образователния продукт. Една от основните причини за тази ситуация е неефективното функциониране на образователната система. Посочените “плътни” връзки в схемата с непрекъсната линия са задължителни в епохата на “образование през целия живот”. Но за ефективната реализация на тези връзки участва голям брой институции, както от държавния, така и от частния сектор, както на макро- така и на микроравнище.

Вътре в образователната система съществуват някои противоречия, които рефлектират върху състоянието и тенденциите на пазара на труда. Ако представим съотношението и съдържанието на общо-образователната и професионалната подготовка при сега действащата система на формалното образование ще се получат две пирамиди наложени една върху друга. Основата на първата, общообразователната подготовка е с върха нагоре, което означава, че с повишаването на степените на образование преподаването на този дял от научното

знание, като относителен дял от общо изучаваните учебни предмети все повече намалява. И това е така, тъй като човек преди да получава определени професионални знания, да формира умения и компетенции е необходимо да усвои определен общообразователен минимум от знания, което е логично и обяснимо.

Другата пирамида е тази на професионалната подготовка, чиито връх е обърнат надолу и нейната основа е обратна на първата пирамида. Това е показателно за следното: учениците още в началните класове получават познания за отделни видове труд, професии и дейности, но едва по-късно /съгл. Закона за професионално образование и обучение/ тяхната професионална подготовка може да започне след VI клас. Това съотнасяне на общообразователната и професионалната подготовка е схематично. Но големият въпрос, дискусионен и нерешен /а той не може да се реши завинаги и опита в различните страни го показва/ е за съотношението между тези относително обособени части на знанието по вертикала и по хоризонтала. При различните степени на образование е различно съотношението и съдържанието на двете части на съвкупното знание. Това е въпрос с изключителна актуалност за

фиг.2

Съотношение и взаимна връзка между общо и професионално образование

обществото и е на дневен ред и пред законодателните органи в страната. Това е една дискусия, която предстои да се състои в обществото - кога да започва професионалното образование - след завършване на средно образование или със започването му, а може би и по-рано.

1. Европейски измерения на състоянието на пазара на труда

Като средство за намаляване на безработицата и повишаване на заетостта, Лисабонската стратегия постави акцент върху необходимостта от инвестиции в образованието, професионалната квалификация и преквалификация и обучение през целия живот. Важни задачи пред страните членки на ЕС до 2010г са: намаляване наполовина на хората на възраст 18-24 г. само с основно образование; поне 85% от хората на възраст 20-24 г. да са завършили средно образование и насърчаване на обучението през целия живот.

Тук накратко ще представим някои основни индикатори за състоянието на пазара на труда у нас с цел да ги съпоставим с тези в страните от ЕС.

Делът на хората на възраст 20-24 г., които имат не по-ниско от средно образование у нас е 76% за 2004 г. Равнището на този индикатор е близък до този на европейските страни. За ЕС-25 той е 76.4%, като за Чехия е 90.9, а за Малта е 47.9. Но тревожен е факта, че 21.4% от населението на възраст 18-24 г. има по-ниско от средно образование и няма намерение да продължи образованието си или да повишава квалификацията си. Това означава, че тези млади хора навлизат на пазара на труда с ниска конкурентноспособност. Необходими са активни мерки за интегриране на тези хора в системата на образованието за получаване на професионална квалификация. Ако трябва да посочим отново Чехия, то този дял е само 6.1%

България има сравнително добре образована работна сила, макар че само

това не е достатъчно за да бъде конкурентна на националния и европейски пазар на труда. Населението между 24-64 г., което има средно и по-високо от средно образование е 71.5%. От ЕС с добри позиции тук са Чехия-87.8%, Естония-87.5%, а за ЕС-15 този показател е 64.6%.

По показателя "среден брой години за участие в образователната система", България е под средното европейско ниво-14.6 години при 17.4 за 25-те страни членки на ЕС. За Великобритания този показател е 20.1 и за Швеция е 19.8. Вярно е, че по-продължителният брой години на образование при равни други условия повишава конкурентноспособността на работната сила. Но тук с основание ще поставим въпроса - доколко тази продължителност съответства на качеството на подготовка и предполага ли тя непременно и по-високо качество на реализация. Разбира се, необходими са мерки за насърчаване на продължителния престой на младите хора в образователната система, но за да не бъде това самоцел, трябва да се разработи ефективна система за измерване на качеството на образование и качеството на реализация на подготвяните кадри.

Създаването на качествена работна сила изисква значителни инвестиции от обществото, от отделния индивид и фирмите потребители. Равнището на публични разходи за образование от БВП у нас е на незадоволително ниво - 4.3% за 2004г, което е значително по-ниско от страни като Дания - 8.5%, Швеция - 7.6%.

В епохата на информационното общество, когато образованието трябва да се превърне в непрекъснат процес, положителен факт е, че се увеличава времето /това не е достатъчно поради изказаните по-горе съображения/, прекарано в различни форми за продължаващо професионално обучение /ППО/ и то в области, за които на пазара на труда в отделни региони и периоди

има недостиг на квалифицирани кадри: чужди езици, продажби и маркетинг, счетоводство и финанси, управление и администрация, компютърни науки, опазване на околната среда. Но едва 1.3% от населението от 25 до 64 години участва в тези форми на обучение. За ЕС-25 е 9.4%, за Швеция-35.%, Великобритания-21.3%

Статистическите данни за икономическата активност на населението, структурата на заетостта и високата норма на безработица показват, че капацитета на използване на трудовите ресурси в България в условията на преход в сравнение с развитите страни е сравнително нисък. Икономически активното население в страната през 2004 г. е 49.7%. Този показател за 1993 г. е бил 55.4%. Ниската икономическа активност на населението се дължи на намаляващата динамика на населението в страната в трудоспособна възраст, ниското равнище на доходите, активната емиграция. Международните сравнения показват, че икономическата активност средно за ЕС е 69.2%, в Чехия-70.7%, в Полша-66.6%, Словакия-70.1%, Унгария-59.7 %/3,32/.

Характерна особеност за преходния период в България е драстичното намаляване на заетостта, въпреки че в последните две-три години се забелязва положително развитие на този показател. Обяснението за тази промяна са привлечените чуждестрани инвестиции и водената активна политика на трудовия пазар. Последното се отнася главно за въведените през 2003 г. минимални осигурителни прагове и задължителната регистрация на трудовите договори в НОИ. През последните петнадесет години заетостта е намаляла с повече от 1.2 млн души, като динамиката е крайно неустойчива. Коефициентът на заетост през 2003г е 42.4%, за 2004-43.7 % и първото тримесечие на 2005г е 42.5%. Същият показател за ЕС за 2003г е 64%, а за страните в преход е съответно - в Унгария-56.7, Полша-53.8, Румъния-63.8,

Словакия-63.6 и в Чехия-65%. Причините могат да се търсят в структурното преустройство на икономиката, цикличното ѝ развитие, но и в образователната система, която не подготвя кадри в съответствие с изискванията на новата икономика. Най-голям е спадът на заетостта при хората във възрастовата група 35-44 г. За периода 1998-2003 г., тяхната заетост е намаляла с 5.35 пункта, за групата 45-54г намаляването е с 6.2%. Тези възрастови групи лица имат нужда да актуализират и повишават своята квалификация или да се преквалифицират. Тук е необходимо активното отношение на структурите за продължаващо професионално образование.

В най-агрегиран вид икономическата активност намира израз в ръста на БВП. Но въпреки че за този показател след 2001 г. се отчита ръст между 4 и 5.4% за 2004 г., то той няма очакваното положително въздействие върху нарастването на заетостта. Увеличението на броя на заетите за 2004 г. спрямо 2003 г. е с 88 хил.души, от 2834 х.д. на 2922 х.д. Това увеличение на заетостта е недостатъчно и затова превръщането на икономическия растеж в растеж на заетостта е една от основните цели пред българската икономика.

По отрасли заетостта за 2004 г. е както следва - в услугите 57.6%, в индустрията - 33.7%, в селското стопанство -8.6%. За сравнение със страните в ЕС - 25, заетостта в индустрията там е 26%, в селското стопанство - около 4.8% и останалите са в сферата на услугите. В секторите с високи и средни технологии на производството у нас са заети около 22%, а в ЕС -близо 32%. У нас също има една неблагоприятна ситуация - висок е броят на помощния персонал с висше образование. Това е показателно за неефективното използване на трудовия потенциал. Има отрасли, в които заетостта остава непроменена или се увеличава през последните години. Това

са преработващата промишленост, гражданското строителство, туризмът, търговията, комуникациите, финансовият сектор. В условията на остра конкуренция и технологическо обновление това са очертаващите се ниши за бизнес, развитие и растеж на националната икономика. Прави впечатление една съществена разлика между България и ЕС-15. Делът на заетите в секторите, които изискват висока квалификация е значително по-малък от този в 15-те страни на ЕС - у нас е 4.8 на 12.7%. Това е доказателство, че качеството на работната сила не отговаря в достатъчна степен на изискванията на икономиката на знаянето.

Ако анализираме трудоспособното население в зависимост от притежаваното образование, то ще се наложи да развенчаем един мит, че България притежава високо квалифицирана работна сила. През 2004 г. разпределението на работната сила по образование е: с ниско /основно, начално и без образование/ - 21.7%; със средно /общо, специално и професионално/ - 54.6%; с висше - 23.7%. С този показател страната е на едно от последните места в сравнение с развитите страни. За съжаление образователната структура на населението се влошава поради повишаване на началната и функционалната неграмотност. Най-висока е заетостта при хората с висше образование. При тях безработицата е около 6%. Постоянна е заетостта при тези със средно образование, а най-силен е спадът на заетостта при лицата с основно и по-ниско образование. Има още една неблагоприятна ситуация. Заетите ръководни служители у нас с ниско образование са 4.7%, в Чехия-2%, Естония-2.4%, а в някои от страните въобще няма ръководители с ниско образование.

Една от характерните особености на трудовия пазар в България е високата безработица, въпреки че след 2002 г. започна тенденция към намаляване. Ако

се върнем по-назад в годините на преход, то безработицата през 1991 г. е 11.1, 1996 - 13.7, 1999 г. - 16.0, 2000 и 2001 г. е 17.9, през 2003 - 14.4 и през 2004 г. е 12.6%. Намалението на броя на безработните лица през 2004 г. спрямо предходната е с 58 818 души. Спадът в безработицата е резултат на макар и слабата макроикономическа стабилизация, по-високото търсене на работна сила в някои отрасли и по-активните мерки на Агенцията по заетостта. Но в териториален аспект равнището на безработица продължава да се движи в широки граници за отделните области: за София град 3.4%, за Благоевградска област - 9.11, за Ямбол - 17.4 и за Търговище - 27.7%.

През 2004 г. продължава да се запазва положителната разлика между входящия и изходящ поток от безработни. Най-голям дял от новорегистрираните на пазара на труда са тези с последна месторабота в сферата на услугите - над 38 х.души. Това се обуславя от динамичните характеристики на тези дейности.

Намаляват спрямо предходната година и продължително безработните с 33 298 лица. Но тревожно е положението за тази група, тъй като те са 52.9% от общия брой безработни. Запазва се тенденцията преобладаващата част от продължително безработните да са без професия и специалност - 68.8%. Делът на младежите в продължително безработните е 22.3% и намалява спрямо 2003 г. с 1.9 пункта. Това са лица, загубили трудовете си навици и умения или хора с образователна и професионална подготовка, която не съответства на новите потребности на пазара на труда. Значителна част от тях са и без начална грамотност, което затруднява още повече интегрирането им на трудовия пазар.

В структурата на безработните по пол делът на жените остава преобладаващ - 54.9%. Анализът на безработните по възраст показва, че най-

голям е средно-годишният брой на безработните във възрастовата група от 30 до 44 г. – 163 208 души, следват лицата над 50 г. и младежите до 24 г., които са съответно 124 019 души и 66 896 души. Почти изравнен е броят на лицата във възрастовите групи от 45 до 49 г. и младежите от 25 до 29 г. – съответно 58 172 души и 56 928 души. Общо групата на младежите до 29 г. включва 123 824 души безработни. За периода 2003-2004 год. безработните младежи са намалели от 28.2 на 25.8%. Този показател за ЕС-25 е 18.4%, а за Холандия - 6.65, за Австрия - 8.1%. Една от основните причини за високата младежка безработица е несъответствието между полученото образование и изискванията на пазара на труда.

Безработните без специалност и квалификация са 290 018 човека, въпреки че намаляват с 9.9% спрямо 2003 г. Безработните с работническа специалност и специалистите намаляват с по-високи темпове, съответно с 14.6% и 11.3%. Средногодишният брой на безработните с работническа специалност е 99 099, а на безработните специалисти – 80 106 души.

В образователната структура се запазва тенденцията безработните с основно и по-ниско образование да съставляват най-голяма част от регистрираните безработни, като делът им нараства с 0.6 пункта и достига 57.8%. Безработните с висше образование продължават да са с най-нисък дял - 6.8% (6.6% през 2003 г.).

Относно търсенето на работна сила се забелязват някои благоприятни тенденции. Агенцията по заетостта затвърждава и разширява своите позиции на националния трудов пазар, като увеличава пазарния си дял в услугите по заетостта в страната до 33.4% (при 30.4% за 2003 г.) (вж. Приложение №1-Реализация на програми и мерки за заетост и обучение за 2003 и 2004 година).

Пазарът на труда през 2004 г. се характеризира с повишено търсене. В бюрата по труда са заявени общо 352 752 места (включително по програми за заетост) - с почти 45 хиляди (14.6%) повече в сравнение с 2003 г. Този ръст е обусловен от активизирането на първичния пазар, пряко свързано с устойчивата тенденция на нарастване на дела на частните работодатели. В динамиката на търсенето на работната сила определящ фактор е сезонността, влияние оказват и програмите за заетост, особено през последните години.

По данни на МТСП към края на м.август 2005 г. над 10 хиляди са незаетите места у нас. Причината за тава състояние е, че няма подготвени специалисти. Най-голямо е търсенето на квалифицирани работници в строителството, в туризма, в текстилната промишленост. Същевременно броят на безработните е 388 хил.души,като от тях 26% са младежи до 29 години. От всички безработни, тези с регистрацията с повече от една година на пазара на труда като безработни са над 55%.. Затова основният акцент в Националният план за заетост за настоящата и следващите години ще бъде да се увеличава броят на обучаваните и то главно по заявки на потребителите, за обучение на общинските и областните администрации за подготовка на проекти, финансирани от предприєдинителните фондове на ЕС.

Продължава една неблагоприятна тенденция на приоритетно търсене на неквалифициран труд. В професионално-квалификационната структура и на заявените и на заетите места най-висок относителен дял имат местата за безработни без специалност и професия. Това е показател, че все още страната не е преминала към интензивен икономически растеж.

2.Пазарът на труда в Благоевградска област

Пазарът на труда е една от институциите със силно изразена сег-

ментация, както по отраслов, професионален, така и в регионален аспект. За последното основната причина е ограничената мобилност на работната сила. В настоящата статия, като изхождаме от хипотезата, че основните насоки и проблеми на състоянието и развитието на националния пазар на труда не е възможно да не се «проектират» в този на регионално равнище, ще потърсим специфичните характеристики на същия за Благоевградска област.

Благоевградска област е трета по големина в страната. Социално-икономическата конюнктура в развитието ѝ се обуславя от въздействието на националната макроикономическа ситуация и от фактори с локално влияние. Тя е област отворена към Балканите, Европа и света. Предпоставки за това са: граничното местоположение, съществуващи инженерно-инфраструктурни връзки, утвърдили се исторически традиции, социално-икономически и културни връзки и контакти със съседни държави. Тя е област с разнообразен релеф, но с ограничен поземлен ресурс, което влияе върху отрасловата структура на икономиката. В Благоевградска област /по данни за 2003 г./ живеят общо 335638 души /4,2/ като населението е намаляло с 1770 души за една година, тези в подтрудова възраст са намалели от 18% на 17.4%, в трудова възраст са се увеличили от 61.8% на 62.7% и в надтрудова възраст са намалели от 20.2% на 19.9%. В градовете живеят 57.2% и икономически активното население е 50.8%. Естествен прираст е /-1.9/. Всички тези демографски показатели въздействат пряко върху състоянието на регионалния пазар на труда.

В икономиката на Благоевградска област се развиват почти всички отрасли /или подотрасли/, характерни за националното стопанство: селско и горско стопанство, включително лов и риболов, добивна и преработваща промишленост, производство и разпределение на

електроенергия, газ и вода, строителство, хранително-вкусова, текстилна, електротехника и електроника.

Състоянието на пазара на труда в областта е в пряка зависимост от следните фактори:

- неблагоприятни демографски тенденции;
- емиграция на населението;
- социално-икономическа конюнктура;
- промяна в собствеността, реструктуриране на отрасловата структура на регионалното стопанство, по-късно излизане в пенсия, поради промяна в законодателството.

От всички заети лица в област Благоевград през 2004 г. - 96181 души, 26109 са в общественият сектор, а 70072 души са в частния сектор. Най-голям е дялът на заетите в общественият сектор в следните дейности: в държавно управление - 17.8%, в образованието - 34.9%, в здравеопазване - 14.6%, в преработващата индустрия - 7.5%. В частния сектор най-голяма е заетостта в преработващата индустрия - 63.8%, в търговия, ремонт на автомобили и битова техника - 12.4%, в строителство - 9%, в туризъм и съобщения - 3%. Продължава общата тенденция, характерна и за страната, да се увеличава броят на заетите в частния сектор. Водещи отрасли за областта са производството на тютюн и тютюневи изделия, производство на облекло, на хранителни продукти и напитки, дървопреработване и др.

За Благоевградска област средното равнище на безработица за 2004 г. е 9.11% /по ниско от това за страната - 12.7%/, и по-ниско с 1.43 пункта от 2003 год. Продължава благоприятната тенденция на намаляване на безработицата в Бюрата по труда в Разлог, Гоце Делчев, Петрич и Сандански. Но високо е равнището на безработица в община Белица - 33.9%, в община Якоруда - 33.2%. За Благоевградска област през 2004 г. са регистрирани 15548 средно годишен брой лица, като спрямо

предходната година има намаление с 2452 лица. От общо регистрираните безработни, 52.3% са жени, като спрямо 2003 г. увеличението е 2.8 пункта.

През 2004г във всички наблюдавани възрастови групи на безработни лица от 16 до 55 годишна възраст се отчита намаление спрямо 2003 г. Най-съществено намалява броят на безработните от 25 до 29 години, с 0.6 пункта и тези от 30-34 години - с 0.3., от 35 до 39 години – с 0.2. Нарастване се наблюдава при лицата над 55 години - с 2.4 пункта. Последното се дължи на прилагания нов механизъм за пенсиониране и по-ограничените възможности на тази възрастова група да си намери работа.

Професионалната структура на безработните в областта за 2004 г. е: 8936 души /57.5% /без специалност, но се забелязва намаление с 1404 души, с работническа професия са – 3819 д.уши, което е с 15.7% по-малко от 2003 г. Сред безработните специалисти преобладават инженерно-техническите специалисти /48%, икономистите - 20%, образованието-17%/. Регистрираните специалисти са 2793, с 10.8% по-малко от 2003 г.

Относителният дял на безработните до 29 години е 20% и намалява спрямо 2003 г. с 1.7 пункта. Но относително високото ниво тук се дължи главно на изискванията на работодателите да наемат работна сила с натрупан опит. Това обстоятелство поставя младежите в трудна ситуация по отношение на тяхната професионална реализация.

Продължително безработните лица с престой в БТ над 1 година през 2004 год. са 43.5%. Главната причина е, че този контингент от безработни лица са с ограничено търсене от работодателите на пазара на труда в областта. Тези лица най-често са без или с начално и без основно образование и липса на квалификация

Търсенето на работна сила е основен елемент на пазара на труда, чиито количествени и качествени параметри се влияят от множество детерминанти.

Обявените свободни работни места на първичния трудов пазар /без тези по програми за трудова заетост/ през 2004 са 8928 броя. Има увеличение с 22%. От тях с работническа професия са 18.8%, за специалисти - 17.9% и за лица без специалност са 63.3%. Най-търсените професии от работодателите за периода са - шивачки, заварчици, механизатори, строителни работници, шлосери, шофьори, застрахователни агенти, продавач - консултанти, сервитьори, готвачи, дърводелци и др. Броят на безработните, които се конкурират за едно свободно работно място за областта е 10, както е било и през 2003г

Поради ограниченият обем на разработката ще се спрем на прилаганите активни и превантивни мерки за безработните и икономически неактивните лица в Благоевградска област. Всички те са насочени към повишаване ефективността на функциониране на пазара на труда и по-ефективно използване на трудовите ресурси в региона.

По проект «Повишаване пригодността за заетост и насърчаване предприемачеството на младежите», модул «Заетост на младежи с висше образование в публичната администрация» в областта за периода са изразходвани 59671 лв.

По Национална програма «Компютърно обучение за младежи» в областта са обучени 47 лица за което са изразходвани 41 хил. лв. В националната програма «От социални помощи към заетост» с цел интеграция на продължително безработни лица са включени 3907 лица, като са изплатени 4703 хил. лв. По програма «Красива България», която се финансира от външни източници са включени в Благоевградска област 191 лица.

В Благоевградска област активно се прилагат всички мерки за насърчаване на заетостта, които се съдържат в Закона за насърчаване на заетостта. През анализирания период са разкрити

82 работни места от работодатели, които са били насърчени за това /Съгл.чл.37 от ЗНЗ/. Насърчавани са работодатели да наемат за 1 работно място по две лица, които са безработни, за по половин работен ден. В Благоевградска област са насърчавани работодатели, които са наели на работа безработни до 29 години-общо 125 лица и са изразходвани 48350 лв. Прилагани са и мерките предвидени в Закона за насърчаване на работодатели да приемат за обучение и стажуване младежи до 29 години - общо 328 лица, като са изплатени 349 хил.лв. С цел насърчаване на мобилността при работно място извън границите на населеното място на постоянното местоживееене са изплатени 1330 лв. А за насърчаване на работодателите да наемат безработни лица на непълно работно време са наети 121 лица и са изразходвани 59 хил. лв.

В Благоевградска област активно се работи по прилагане на проект »Гаранционен фонд за микрокредитиране«. Консултирани са 852 лица, одобрени са 48 проекта и са разкрити 91 работни места.

По проект «Нова професионална квалификация в областта на информационните технологии и компютърните мрежи» през периода са включени 41 лица и са изплатени 5900 лв. В Закона за насърчаване на заетостта чл. 46 има специална норма за насърчаване на работодатели да разкриват специални работни места за придобиване на квалификация чрез стажуване и/или чиракуване, включването на младежи, отпаднали от системата на средното образование. За областта са включени 219 лица. С цел насърчаване на земеделска дейност на безработни лица за периода са включени 63 лица и са изплатени 115 хил.лв. За насърчаване на собствен бизнес на безработни лица по чл.47 от ЗНЗ са сключени 6 договора. За насърчаване на работодатели за първите пет наети безработни лица са разкрити 102 работни места в областта и са изплатени

50700 лв. Реализират се в практиката и предписанията в закона относно насърчаване на работодателите да поддържат и повишават квалификацията на наетите работници и служители /чл.44 от ЗНЗ/, насърчаване на работодателите да наемат безработни лица за обучение и работа на работно място за времето през което лицето е на обучение

През 2004г в областта с цел развитието на човешкия капитал са започнали обучение за професионална квалификация 1334 лица, 138 са включени в мотивационни курсове, индивидуално професионално информирани са 4613 лица.

В община Благоевград се прилага пилотен проект с подкрепата на ООН – «Социални услуги в замяна на нови работни места». Целта е обучение и наемане на безработни в предпенсияна възраст, с цел да се грижат за хора в неравностойно положение. В областта се прилага и проекта «Национална програма за обучение и заетост на хора с увреждания». Включени са 41 безработни лица. Насърчават се работодатели да приемат на работа безработни младежи с трайно намалена работоспособност и младежи от социални заведения.

В община Благоевград се прилага и холандски проект «Ефективен подход в работата с безработни и мерки за предотвратяване на злоупотреби». Включени са 847 безработни лица.

Очакванията са броят на безработните лица в Благоевградска област да продължи да намалява, предвид стартирането и прилагането на редица Национални програми за повишаване на заетостта, повишаване ефективността на връзките между работодатели, безработни и институциите на пазара на труда.

///»»»»///

Активните и превантивни мерки за оптимизиране на съотношението на пазара на труда между търсене и предлагане на работна сила е съвкупност от

действия на институции, структури и лица, законово обосновани, с цел намаляване на безработицата чрез стимулиране на разкриването на нови работни места, подобряване на възможностите на част от безработните за трудова реинтеграция чрез обучение и преквалификация. От друга страна тези мерки са насочени към стимулиране на лицата извън работната сила към включването им на пазара на труда.

В България сега и в перспектива проблемите на пазара на труда ще се решават през призмата на качествата на работната сила и отрасловата структура на работните места. Информационното общество и новите технологии в обществото създават съвършено нова трудова среда. Набират скорост нови правила, определящи естеството, организацията и съдържанието на трудовия процес.

Но за постигането на тези цели е необходимо да се извършат промени в следните насоки, с цел приближаване до стандартите в страните от ЕС и по-бързо решаване на проблемите на пазара на труда, както на национално, така и на регионално равнище:

- засилване на превенцията от изпадане в безработица чрез повишаване на качеството на работната сила и пригодността за трудова заетост за да се реализира правото на труд;

- защитата на заетостта чрез високо качество на работното място и на работната сила трябва да се гарантира чрез по-високи доходи и по-добър

жизнен стандарт. Активната политика сред рисковите групи трябва да се съчетае с подобряване на образователната и квалификационна политика с цел интегрирането на тези хора на пазара на труда;

- разширяване на възможностите за обучение през целия трудов живот като превенция от изпадане в продължителна безработица;

- преодоляване на финансовите и материалните ограничители чрез по-добро планиране и прогнозиране на потребностите на пазара на труда и възможностите за тяхното удовлетворяване чрез гъвкави форми на образователна подготовка;

- по-добра координация между институциите, имащи отношение към пазара на труда /МОН, МТСП, общините, училищата, работодателите, неправителствените организации/.

Стабилно икономическо развитие, по-висока заетост, намаляване на безработицата, повишаване на качеството на човешките ресурси трябва да се разбират като измерители на успешна икономическа политика. Тези предпоставки ще бъдат успешна гаранция за присъединяването на България към европейското икономическо пространство (вж. Прилож. №1). И накрая ще завършим с една мисъл на холандския учен Хеерт Хофстеде - "никой не може да развие дадена страна, освен собственото ѝ население. Развитието е в умовете, а не в материалните неща".

РЕАЛИЗАЦИЯ НА ПРОГРАМИ И МЕРКИ ЗА ЗАЕТОСТ И ОБУЧЕНИЕ В СТРАНАТА ПРЕЗ 2003 И 2004 ГОДИНА ¹

№ по ред	Показатели	2004 година		2003 година		Изменение през 2004 /+; - / спрямо 2003 г.	
		Брой включени лица	Брой работили лица средно-месечно	Брой включени лица	Брой работили лица средно-месечно	Брой Включени лица	Брой Работили лица средно-месечно
I	Програми и мерки за насърчаване на заетостта-общо	187249	117600	178262	94609	+8987	+22991
	Мерки	39768	19214	31057	9913	+8703	+9301
1.	Безработни младежи до 29 г. без трудов стаж	3776	3557	2898	3193	+878	+364
2.	Безработни младежи до 29 г. с трайно намалена работоспособност и социални заведения	232	307	228	121	+4	+186
3.	Продължително безработни лица	1317	1590	1289	768	+28	+822
4.	За обучение за придобиване на професионална квалификация и стажуване на безработни до 29 годишна възраст	10170	4158	3566	475	+6604	+3683
5.	За териториална мобилност	642	0	362	0	+280	0
6.	За безработни, получавали парично обещание не повече от 5 месеца	11	84	94	1035	-84	-951
7.	За поддържане и повишаване на квалификацията на наетите работници и служители	5066	0	14611	0	-95,45	0
8.	За разкриване на работни места придобиване на квалификация чрез стажуване и/или чиракуване	9008	2531	2138	950	+6870	+1581
9.	За започване на самостоятелна стопанска дейност	495	0	590	0	-95	0
10.	За започване на земеделска дейност	646	0	194	0	+452	0
11.	Насърчаване на първите пет наети лица от еднолични търговци	623	617	407	157	+216	+460
12.	За наемане на безработни на непълно работно време	2534	2583	1940	1867	+594	+716
13.	За наемане на лица с трайно намалена работоспособност	2417	1925	1414	750	+1003	+1175
14.	За самотни родители и/или майки на деца до 3 г. възраст	719	695	536	365	+183	+330
15.	За безработни, изтърпели наказание "лишаване от свобода"	31	33	28	12	+3	+21
16.	За безработни жени над 50-годишна възраст и мъже над 55-годишна	1925	1104	624	197	+1301	+907

	възраст						
17.	За запазване на заетостта при Намаляване обема на работа и спиране на работа за повече от дни	156	30	138	23	+18	+7
II	Програми и проекти	147481	98386	147205	84696	+276	+13690
1.	Национална програма "От социални помощи към осигуряване на заетост"	125609	93633	117761	79439	+7848	+14194
2.	Национална програма "Опазване реколта"	1172	488	3538	1629	-2366	-1141
3.	Национална програма "Помощ за пенсиониране"	2944	1277	780	337	+2164	+940
4.	Програма "Заетост на младежи с висше образование в публична администрация"	564	672	880	212	-316	+550
5.	Национална програма за обучение и заетост на хора с трайни увреждания	366	368	341	38	+25	+330
6.	Национална програма "Социална интеграция и професионална реализация на младежите, възпитаници на домовете за деца лишени от родителска грижа"	25	8	5	0	+20	-8
7.	Национална програма за земеделски производители	292	0	374	0	-82	0
8.	Програма за насърчаване на заетостта и професионално обучение в областта на пчеларството	581	0	176	0	+405	0
9.	Програма за ограмотяване, квалификация и заетост	387	22	290	0	+97	+22
10.	Програма "Компютърно обучение младежи"	1780	0	232	0	+1548	0
11.	Програма за заетост на учители обучение на деца с увреждания	118	66	79	0	+39	+66
12.	Проект "Стимулиране на самостоятелната стопанска дейност на жени за оказване на услуги по отглеждане на деца"	154	0	226	0	-72	0
13.	Проект "Отново на работа"	115	0	110	0	+5	0
14.	Национална програма "Заетост в подкрепа на българския театър"	257	170	0	0	+257	+170
15.	Проект "Професионално обучение социална адаптация на младежи отпаднали от системата на образованието"	55	0	0	0	+55	0
16.	Програма "Красива България"	5372	1168	11265	2814	-5893	-1646
17.	Програма "Заетост чрез подкрепа бизнеса" – JOBS	22	0	195	3	-173	-3
18.	Проект "Въвеждане на занаятчийско обучение в Република България"	81	0	0	0	+81	0

19.	Програма за реализация на Освободени от "местата за лишаване от свобода"	29	8	0	0	+29	0
20.	Проект "Нова професионална квалификация в областта на информационните технологии и компютърните мрежи"	141	0	0	0	+141	0
21.	Субсидиране на лихвите на лица с намалена работоспособност, получили кредит по проекта "Гаранционен фонд за микрокредитиране"	256	0	86	0	+170	0
22.	Обучение за придобиване на професионална квалификация на лица получили кредити по проекта "Гаранционен фонд за микрокредитиране"	2	0	2	0	+2	+2
23.	Програми, реализирани се чрез партньорство от ДБТ	7159	506	9670	197	-2511	+309
24.	Програма "Бърз старт"	0	0	71	0	-71	0
25.	Регионални програми за заетост	0	0	0	27	0	-27
26.	Българо – германски центрове за професионално обучение	0	0	1124	0	-1124	0

¹ По данни на Агенцията за заетост и направени изчисления от автора

ЛИТЕРАТУРА

Белева, И., Европейска стратегия за заетост и българския пазар на труда, сп.Икономическа мисъл, бр.2/20005, с.29 и сл.

Годишен обзор на състоянието и развитието на националният пазар на труда през 2004,НСИ,2005г

Годишен обзор за състоянието и развитието на регионалният пазар на труда-Благоевградски регион през 2004 год.

Национален статистически институт, www.nsi.bg

Шопов,Д. и др. Икономика на труда, Университетско издателство "Стопанство", С., 1997.